

Het verwelken van de roos

Wim Vermeersch
Hoofdredacteur *Sampol*

Na het rampjaar 2016, met de Brexit en de verkiezing van Donald Trump, zou 2017 het jaar worden dat de populistische golf ons volledig zou overspoelen: in de buurlanden Nederland, Frankrijk en Duitsland stonden rechtse populistten klaar om het momentum te grijpen. Wat blijkt vandaag? De populistische revolte heeft niet plaats gevonden. Wel is er een andere rode draad in de verschillende landen te ontwaren: 2017 blijkt eerder het jaar van de krimp van de sociaaldemocratie en van het verwelken van de rode roos in de vuist. In deze publicatie bundelen we daarover een aantal analyses uit verschillende Europese landen, die eerder dit jaar in Samenleving en politiek verschenen.

NIET DE POPULISTISCHE REVOLTE

3

Eerst even terug naar vorig jaar: 2016 was ontegensprekelijk het jaar van de Brexit en de verkiezing van Donald Trump als Amerikaans president; twee onwaarschijnlijke verrassingen. In het najaar van 2016 - zo bestond het gevoel - was het bang uitkijken naar 2017: verkiezingsjaar in onze buurlanden Nederland, Frankrijk en Duitsland. De kans op een dijkbreuk, veroorzaakt door de uitdagerspartijen op rechts (PVV in Nederland, FN in Frankrijk en AfD in Duitsland), leek op dat moment reëel. Rechtse populistten stonden te trappelen om het momentum te grijpen. Met de Brexit en Trump leek de geest uit de fles; hun moment was gekomen.

Dat scenario heeft zich uiteindelijk niet voltrokken. Al in het najaar van 2016 bleek dat dat jaar voor rechtse populistten toch geen *grand slam* zou worden. Want hoewel er eerder dat jaar wel de Brexit en de overwinning van Donald Trump waren, werd in mei 2016 de groene Alexander Van der Bellen - en niet de extreemrechtse Norbert Hofer - president van Oostenrijk en kwam er in oktober 2016 in Hongarije bij het referendum van Viktor Orbán over het Europees spreidingsplan voor vluchtelingen onvoldoende stemgerechtigden opdagen.

2017 bleek uiteindelijk toch niet het jaar van de populistische revolte. Naarmate het jaar vorderde, zakte de soufflé van de rechtse populistten in. In Nederland ontgoochelde Geert Wilders, in Frankrijk miste Marine Le Pen haar 'nu of nooit'-moment en in Duitsland brak AfD weliswaar door maar wist Angela Merkel de schade te beperken.

Deze sof was enigszins te verwachten; niet in het minst omwille van het politieke systeem in de betreffende landen. Door de aard van het Brexit-referendum (*leave or remain*) en van het Amerikaanse verkiezingssysteem (*the winner takes it all*), hadden beide stembusgangen verstrekkende gevolgen: het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie en Donald Trump in het Witte Huis. Maar voor de drie verkiezingen in onze buurlanden was dat anders: in Nederland en Duitsland bestaat de traditie van coalities en in Frankrijk verkiezingen in twee rondes. Het zijn buffers.

De populistische revolte heeft zich dus niet voltrokken, maar dat wil niet zeggen dat het populisme in verschillende landen is verdwenen. Een juistere waarneming is dat de slinger alle kanten opgaat. Zo waren de Italiaanse gemeenteraadsverkiezingen in juni 2017 een flop voor de Vijfsterrenbeweging van Beppe Grillo en zakte de UKIP-partij in het Verenigd Koninkrijk dit jaar volledig in elkaar, maar boekte in Oostenrijk bijvoorbeeld de extreemrechtse FPÖ in oktober 2017 ruim 5% winst. Het beeld is dus eerder diffuus. De populistische revolte neemt in elk land een andere gedaante aan. De analyses zijn daardoor ook niet eenduidig. Want hoe verklaar je anders dat het populisme in Frankrijk zogezegd was verslagen toen Marine Le Pen geen president werd maar wel de tweede ronde haalde met 21% van de stemmen en we in Duitsland spraken over de doorbraak van het populisme toen AfD 13% haalde?

WEL DE KRIMP VAN DE SOCIAALDEMOCRATIE

Toch valt er wel degelijk een rode draad te ontwaren bij de verkiezingen in onze buurlanden: overal hangen sociaaldemocraten murw geregeerd in de touwen. In Nederland viel PvdA terug van 38 naar 9 zetels, in Frankrijk geraakte PS niet in de tweede ronde en in Duitsland behaalde SPD haar slechtste naoorlogse verkiezingsresultaat ooit.

4

We spoelen opnieuw terug in de tijd: hoe anders was het plaatje voor sociaaldemocraten zo'n vijf jaar geleden?

Het is mei 2012. Overal lezen we over de 'wedergeboorte van Europees links'. Silvio Berlusconi en Nicolas Sarkozy verdwenen dat jaar van het internationale toneel. François Hollande had net het Elysée veroverd, met grote hoop voor een andere Europese koers. En in drie grote landen waar links traditioneel sterk staat, waren tekenen van herstel bij de lokale verkiezingen: in Groot-Brittannië stemden de Britten massaal op Labour, in Italië hield de centrumlinkse Partito Democratico stand bij de gemeenteraadsverkiezingen die door Beppe Grillo werden gedomineerd en in de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen won sociaaldemocrate en deelstaatminister-president Hannelore Kraft overtuigend. Het moest SPD nationaal de wind in de zeilen geven om Angela Merkel een jaar later te verslaan; de laatste domino om de koers van Europa te veranderen.

Draaide dat even anders uit. Het geeft aan hoe snel de kansen keren in de politiek vandaag. Anders dan 2012, 'het jaar van de wedergeboorte van links', zal 2017 de geschiedenisboeken ingaan als het jaar dat sociaaldemocratische bestuurders ten grave werden gedragen.

Magere troost voor hen: bij verkiezingen worden vandaag zo goed als alle machthebbers afgestraft (met uitzondering misschien van Angela Merkel). Ook op de plekken waar rechtse populistten aan de macht komen, zoals in een aantal Scandinavische landen de voorbije jaren, is dat het geval. Het

geeft de burger moed. Bovendien *heb* elk nadeel zijn voordeel: zo zorgde de verkiezing van Donald Trump in eerste instantie voor veel ongerustheid, maar naarmate hij zich dieper in het politieke moeras vastrijdt, doen er zich eveneens mogelijkheden voor tot deblokkage, ontstaan samenwerkingsverbanden bij politieke tegenstanders en komt het einde van deze Amerikaanse nachtmerrie steeds dichterbij.

Er stroomt dus een bepaalde onvrede onder onze samenlevingen door, wat zich vertaalt in snel wisselende allianties. De oorzaken van die onvrede zijn in elk land anders, maar ze is deels te wijten aan het feit dat we in een duidelijke versnelling van de geschiedenis zitten. Of zo voelt het althans aan. Zo versterkten een reeks gebeurtenissen in 2016 - zoals oudejaarsnacht in Keulen, de aanslag in Nice of de rellen bij de intocht van de Sint in Rotterdam - het gevoel van 'waar moet dit eindigen?'. Onbehagen en onrust sluipen in de geesten. En zoals we uit onderzoek van Mark Elchardus weten is dat gevoel van declinisme erg doorslaggevend in het stemhokje, meer nog dan de eigen sociaaleconomische positie. Het eerste slachtoffer van dergelijk declinisme zijn partijen met voornamelijk een sociaaleconomisch programma, zoals sociaaldemocratische partijen.

Dit is slechts één van de grondstromen die vandaag spelen, want voor de rest is elk land natuurlijk uniek. Het is *quasi* onmogelijk om een stembustrend te ontwaren uit de verkiezingen die in 2017 plaats vonden - de ene keer doet een oude socialist het goed (Verenigd Koninkrijk), de andere keer een jonge ecologist (Nederland), nog elders een onafhankelijke (Frankrijk) -, en dus om over de krimp van sociaaldemocratische partijen algemene uitspraken te doen.

Daarom bundelen we in deze publicatie een reeks bijdragen over het wel en (vooral) wee van sociaaldemocraten in Vlaanderen, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Italië, Spanje, Nederland, Scandinavië en Portugal.

Veel leesplezier!